

ԳՐԱԿԱՆ

ՏԱՊԿԱԾ ՀԱԻԸ

Նայէ ան ի՞նչ է փարաւոնի մատուակին գլխուն վրայ:

Ձայնն ու մատը կ'ուղղուին խոհանոցի դրան: Հոն լայն փոր մը կը գերակցնէ մութը: Ոտքերուն անջատ շարժումը, ձեռքին պրկումը ափսէին, պատկերին ճիւղամարդը կը յիշեցնէն ինծի այնքան իրական, մանաւանդ երագուած՝ որ կը փախն անոր ետեւէն:

Ինծի հետ քանի մը ընկերներ իրենց ծաղրին հետ: Ինչու չէ, նոր ելած ենք հաշէն: Լեցուն ստամոքսը դիրաւ կը շարժէ լեզուն, ձեռքն ու ոտքը: Խառն ու փնթոր սա հաշէն ետքը, որուն անմարսելի թրփական անուն մը փակած է, բնական է որ կապուիմք տապկած հաւին, գոնէ մեր զգայարաններու միջոցաւ:

Կրունկ առ կրունկ կը հետեւինք իրեն: Ուսուցչանոցի համբան: Լայն, երկու կառք անցնելու չափ, պիտի ըստինք մեր պատմիչները: Կ'աշխատինք թաղել մեր ոտնաձայնը էփալիքօսներու սօսափին մէջ, որոնց փսփսուքն ու օրօրուն հիւղերը մեզի չափ հետաքրքրութիւն ունին անսովոր այս հոտին:

Ի՞նչ է գնած:

Ամէնու ծանօթ է համբաւաւոր կծծիութիւնը Պրն. Արուսեանի: Կ'ընենք նոյն հարցումը, անի իբր հաստատում մեր կասկածներուն, քան հետաքրքրութիւն: Մէկ դրուշի համար քառասուն անգամ գլխակոնծի տալու՝ ընդունակ այս մարդը այսպիսի "վատնումի" անկարող է:

Տնօրէնին նուէրն է:

Կը ժպտինք ամէնքս ալ, որովհետեւ կը փախն մեր մասնաւոր ուղիներէն գրծելու համար գործունէութիւնը մեր ուսուցչին: Տեղեկութիւն մը՝ քաղաքացի

քանակի այս ծակէն, ուրիշ մը՝ գաղտնի խօսակցութենէ մը, կամ բռնուած նամակէ մը: Զուր չէ որ Պրն. Անէմեան շարունակ կը կրկնէ Նթե Պրն. Արուսեան Հայաստան երթայ, Զեկայի նախագահ պիտի ըլլայ": Բացատրութիւնը ես շատ հարագատ կը գտնեմ, նոյնիսկ կը իրացնեմ: Անի ետքը հաստատեցի թէ անոր լրտեսներու ցանցը կ'իյնար պետքաւաններուն մէջ իսկ, որուն զօրութեամբ ան անի ամուր կը հաստատուէր գործակալութեան մէջ: Մեր ժպիտը կը կենայ ուսուցչանոցին առջեւ: Ուսուցչանոցն ու անոր "անմահ վարպետին", սիրուողութիւն արտայայտութիւն մը մեր մեծերէն, թողած հմայքն ու սարսափը կը բաւեն որ մտածենք մեր ընկերին:

- Ես խայթուիլ չեմ ուզեր:

Շրջուն աչքերով կլորիկ մըն է խօսողը: Քայլերը արագ դարձածքնիվեր, աչքերը սեւեռած պատուհանին: Տեսնուած ենք արդէն: Ապակիներուն փայլը, յետոյ գոցուելու աղմուկը կը պոռան ներկայութիւնը "Անոցաւոր ճակնդեղին": Կ'ուղղուինք խաղալայր: Ինծի պէս յամառ, քիչ մըն ալ կերակուրէն դժգոհ ընկերներու հետ, իբր թէ կը պտտինք: Գիտեմք մեր ներկայութեան ազդեցութիւնը, ու վրէժխնդրի զգացումով է որ կը շահագործենք առիթը զայն քիչ մը չարչարելու, կամ կծու գանգատ մը լսեցնելու: Հիմա սակայն մեզի կապողը հաւին հեռաւոր հոտն է որ կը հալէ կէս լեցուած մեր ստամոքսը: Կ'աշխատինք զգալ պատուհանէն անդիինը: Անորոշ, հազիւ նշմարուած շարժումներ, կ'անցնին մեր երեւակայութեան խոշորացոյցէն: Կը զգանք ամէն քան սեղանակցի ջիղերով:

Հիմա սեղանին դիմացը անցած է: Ափսե՛ն՝ կորսուած գրքերու ձորի մը մէջ: Դանակն ու պատառափողը դուրս մնացած են, անպէտք գէնֆի մը պէս: Կեցած է լուռ՝ ականջները բաժնած պատուհանին ու դրան: Քանի՛ քանի՛ անգամներ դիմած է սա մերկ պատուհանին վարագոյր մը դնելու համար: Հիմա ինչո՞ւ նեղուէր օտար նայուածքներէ: Կը շարժէ գլուխը ու խոր ափսոսանքը կը թափի երեսէն, գրեթէ վիատութիւն դնելով իր կնիքներէն ներս: Հաւի՛ն մեծութիւնն է որ միտքարակն է ու կը կապէ զինքը երջանկութեան լարով մը, ապահովելով իր անձը գիտակցուած ատելութիւններու մէջ: Անուշցնելով կամաւոր դառնութիւնը իր կեանքին:

Հոջայի հնդկահաւէն ալ մեծ է:

Զի կրնար զսպել ժպիտը որ կը ծորի ձախ այտափոսէն: Հայելիին մէջ տապկածին անդրադարձը համոզիչ փաստ է նուիրողին առատաձեռնութեանը, ինչպէս եփողին վարպետութեան: Հանեց ծոցի տետրակը ու պատոնեց գրուած թուղթ մը: Կարդաց, մանրեց, ու լեցուց զամբիւղը: Աննպաստ տեղեկութիւն մըն էր այդ: Բռնուած գողութիւն մը:

Նուէրը թող ըլլայ:

Զրի՛ բայց արժէփաւոր: Գոհ է մտածելով թէ խոհարարը գիտնալով հաւին կարեւորութիւնը, ժամեր գոհած է իրեն: Հոգ չէ թէ տղոց կերակուրը կը փակի: Այդ ալ շատ է լակոտներուն:

Շարժումները քիչ են՝ զգուշաւոր: Աւելորդ գործողութիւն մը ճիշտ ալմէպրայի պէս, կրնայ վտանգել ուտելու հանդիմ: Դիմելու է սա քնակն գէնֆի՞ն, թէ կտրել դանակով: Կը նայի անոնց, կատարեալ, եղունգները մաքուր՝ սրուած: Սրտնեղ շարժում մը կը նետէ պատառափողը, դանակի քանի մը հարուած, ինքն ալ զարմացաւ որ քալած էր քիչ մը առաջուան երկրաչափութեամբ, ու սկսած է ձեռքի գործը: Արդէն չարչարանք

է այս ջուրն իսկ չկտրող դանակով աշխատիլ: Խոր հրնուանքով թաղեց մատները մսերուն մէջ ու պահեց, հոն հաստատելու համար սեփականութիւնը այդ պարարտ թռչունին:

– Ճակտիս քրտինքովը շահած եմ զայն ու պէտք է վայելեմ զայն լրիւ:

Նայեցաւ դրան: Բանալին նիհարեցեր էր, վախցաւ ծակերէն, որոնցմէ լոյսին հետ անկոչ հիւրեր ալ կրնային գալ: Հրեց դուռը, երկրորդ անգամ դարձուց բանալին, ու նայեցաւ դուրս: Զմոռցաւ նոյնիսկ ցնցել դուռը, բան մը որ սորված էր քարտուղարէն: Անոր հաղատ գլուխը անցաւ այդ ցնցումին մէջէն: Շնորհակալ եղաւ այդ "զարտուղի պաշտօնակցին": Յիշեց որ նման պատառ մըն ալ ան առած էր: Իր միմակութիւնը սակայն ահագին առաւելութիւն մը երեւցաւ իրեն: Տեղաւորուեցաւ պնակին առջեւ:

Պատուհանէն գրեթէ ամառնային արեւ մը կ'աշխատէր իր եւ սեղանին վրայ: Նեղուեցաւ: Արեւէ՞ն, թէ օտար նայուածքներէն: Դիմացը անաղմուկ էր, միայն քանի մը անպիտաններ: Լաւ հանչցաւ զանոնք: Զեռք ու ոտք կը շարժէին իր ուղղութեամբ: Աւելի մօտը, լուացարանին կուշտին, թեթեւ սանդուխ մը, ու քնացող կօշկակարը իր դրան մէջ:

Աւելի ներսերը հրեց ափսէն: Մօտեցաւ պատուհանին:

– Քիչ մը շունչ առնեմ:

Ինք ալ զգաց, թէ կը ստէր: Տղոց կասկածելի շարժումները կը մօտենային: Ելարանն ալ ճիշդ ու ճիշդ պատուհանովը չափուած էր: Ոչ, պիտի չներէր նոյն իսկ ուտելը տեսնողին: Բացաւ պատուհանը ու կեղծ հազաց: Ապակիներուն ձայնը կը խուլցնէր տղաքը, իր կէս մեղքը կոյրին աչքն ալ կը հանէր պատուհանէն: Բայց տղաքը կը գանգատէին, հետզհետէ անլի եռանդով ու ծաղրածու, իրենց դասերէն, կերակուրներէն ու մանաւանդ "սա անշնչելի

մթնոլորտէն": Հատիկ-հատիկ քառերը կը մտնէին նոյնիսկ քնացող կօշկակարին ականջներէն, երբ ան լայն, լայն յօրանջելէն կը շտկուէր մեր բարեւը առնելու: Անգամ մըն ալ զգացուց իր ներկայութիւնը հագով մը ու այս անգամ ապակիին հետ նաեւ փեղկը:

- Կազմակերպուած ցոյց մը, անշուշտ: Ես կը ցուցնեմ անոնց:

Կը հեւար գրեթէ եւ կը զգուշանար իր ատելութեան սահման մը դնել: Ատիկա պիտի տանէր զինքը "դառն իրականութեանց", որոնց ընդունակ կը կարծէր սա խլէզները: Ոչ, չէր վախճար անոնցմէ ներկային մէջ: Պիտի վնասել տար քոլորն ալ: Բայց պիտի կենար մեկնողներուն մօտ, տար իր հայրական խրատները ու իր գոհերը կեանքի մէջ պէտքէն քարեկամներ եթէ չըլլային, գոնէ անտարբեր պիտի մնային իրեն հանդէպ: Ապագայ վրէժխնդրութիւնը մղձաւանջ մըն էր իրեն: Պարզամիտներ թերեւս տղայական մեծամտութիւն տեսնեն ըստածին մէջ: Փորձը ցոյց տուաւ որ պարոնը այդ տեսակ փորձառութիւններ ունէր արդէն Պէյրութէն:

Գուրգուրանքով նայեցաւ հաւին: Ոչ, պիտի չտար զայն ոչ մէկուն, մանաւանդ սա խառնածիններուն: Բացատրութիւնը իր սեփականութիւնը դարձած էր ատենէ մը ի վեր: Թրքատիպ այդ գործիչները չվարանցեցան նախատելու Ապրիլեան մեր գոհերու մնացորդները, նման ու շատ աւելի ծանր բացատրութիւններով: Անոնց համար միլիոնաւոր մեր նահատակները "էշ նահատակներ" էին կամ ամէնէն պատուաւոր բացատրութեամբ՝ "անառակ որդիներ": Աւելի ուշ թրքական մամուլին մէջ նման մտքեր երեւցան թուրք անուններով: Կապը հոգիի եւ մտքի՝ կը քաւէ որ ընթերցողը դատէ մեզ "խառնածիններս" ու այդ "պատուաւոր իսկական հայերը" դատելով անշուշտ, իբր այդ

անուան տէր, մեր զգացումներն ու պայքարը, միացող մեր հոգին ու կեց-ուածքը սա պորտաքոյճներուն: Անոնք մեր պատառ մը հացը շատ գտան ու չխորհեցան իրենց իւրացուցածին: Եղան "գոհուածներ" որոնք մեր կոնակէն տուններ շինեցին ու իրենց գաւակները համալսարան դրին, վեթերան գործիչ եղան ու մեր վրայ թփեցին:

Երեսին տրուած այդ բարիքը, եղած է ամէնէն ծանր նուաստացումը իմ կեանքիս: Ուսանողութեանս ան էր որ կը կապէր միտքս, կը չարացնէր, կ'ըմբոստացնէր զիս շրջապատիս դէմ: Աւելի ուշ մեր մեծերու նեխածութիւնն էր, որուն չկրցամք հանդուրժել: Մենք կը պահանջուէր գոհել մեր ապագան ու ըլլալ շահագործումի միջոց մը, ոչ միայն անչափահասութեան, այլ ցկեանս: Բարեգործականի լիազօր տիտղոսուած Պրն. Ալէմշահ պիտի բանաձեւէր զայն ու իր ամսական քառասուն սքերլինը մոռցած, մեր երեսին պիտի նետէր ոչլոտած ոսպը կամ նեխած գետնախնձորը: Իրենց համար մենք "Քաւութեան նոխազ" մըն էինք միայն:

Եփած դառնութիւնն է որ հիմա մեզ կը շարէ կօշկակարին շուրջ, ստիպելով խեղճը ակամայ մտիկ ընել մեր գանգատներուն: Կը զգամք հերոսին նայուածքին ծանրութիւնը՝ ատելութեան հասնող: Բայց կը կենանք: Սիրտ պաղեցնելու ձեւ մը՝ մեր գանգատն ալ: Ետքը որ օր մը դպրոցական մեծ ըմբոստութեան պիտի փոխուէր, դիտմամբ չէր դադրեցուեր, ապագային ձուկ որսալու համար պղտոր ջուրէն:

- Տախնան ու մեզ խայթեն:

Պատկերն էր իր համոզումով սա տղոց, որոնք անամօթաբար իր հանգիստը կը խռովէին: Իրենց ինչ թէ Պրն. տնօրէնը իրեն հաւ մը կը նուիրէր: Ազատ չէի՞նք միթէ իրենց բարեկամութիւնը յայտնելու: Յիշեց իր տիրոջ վերջին խօսքերը, նայեցաւ

պատուական հաւիճ: Մի՞թէ այս դրկողը գէշ մարդ է: Ձե՞ որ չար ծառը բարի պտուղ չի տար: Արդար չէին բոլորն ալ: Իրաւ է, ան ունի իր թերութիւնները բոլորիս պէս, բայց ընտիր բարեկամ մըն է:

Շոգին այլեւս չէր ելլեր: Մէկուսի ժամացոյցն ալ երկաթագործութիւն կ'ընէր: Նեղուեցաւ ձայնէն, ժամանակէն, ու ահապարեց մանրելու: Բայց զգուշիւ բան, ճանն մը, այն ալ անբռնա տեսակէն: Դիտեց զայն: Յետոյ՝ տղաքը: Գտաւ որ նոյնն էին անոնք, վերջինները բանով մը աւելի անբաղձալի: Ճաննին տաղտուկը ոչինչ էր այդ լիբերուն բաղդատմամբ: Կոտրել, սպաննել կ'ուզէր: Վաղուան յանցանքին սպասել յուսահատեցուցիչ էր, ներկայի անգորութեան չափ: Իսկ ճաննը կը վայելէր շնորհալի շարժումներով: Ան ալ երբեմն երկրաչափական պատկերներ կը գծէր: Նեղուեցաւ ամէն տեղ դաս տեսնելէն: Անարժան էին այդ լակոտները, բայց "բան, բանի, ամսականս թող միշտ բանի" երգեր էին ուրիշներ ու ինք ալ անոնց հետ:

Վախցած էր ամուսնանալէ ու երեսուն տարիներու պարապը լեցնել աշխատած էր մաթեմաթիկով: Դասը կենսաճիւղ եղած էր իրեն այլեւս: Իրաւ էր, հաշտ չէր կարգ մը դասարաններու, բայց չկամ կու տար իր դասը, աղետ ու կցկտուր, չհիւանդանալու, իր հոգիին պարապը չզգալու համար: Արդէն դասէն դուրս իր լրտեսական աշխատանքը ամէնէն աւելի կու գար ներքին պարապութեան տանջանքէն:

Ամբողջ գրադարանը, համեստ քանի մը տասնեակ, ձուլուած էր մաթեմաթիկով: Ամէնէն ալ իրեն համար միս ու ոսկոր եղած, տեսակ մը օժանդակ իր պատեանին: Դառող քնութիւնը, քիչ մըն ալ արտաքինի պակասը, ստիպած էր զինք պատեմաւորութիւն: Դրած էր իրեն համար քարէ օրէնքներ,

որոնք կարելի էր փորել միայն կլոր ոսկիով: Կարծրացուցած, տարագի վերածած, ինչպէս մաթեմաթիկի մէջ էր նոյն իսկ զգացումներն, ու վայելքները, անձնատուր ըլլալով ժլատութեան մը որ կը կառավարուի իր ամուրիի տխուր հեռանկարով: Այդ պատկերը, միանկութիւնը, զինք ըրած էին տեսակ մը մարդատեսաց, մանաւանդ դրամատեր: Չհանդուրժեց ճաննի ներկայութեան, ան կը բորբոքէր դառնութիւնը այդ անուղղանքուն դէմ, որոնք իր տանը մէջ իսկ տաղտուկ կը բերէին: Պատուհանն երկնաւ պոռալ ուզեց: Իր գործը չէր ատիկա, զիջաւ զայն իրեն յարմար միւս պաշտօնին, ու ժպտէն ծակուած այտերով մտիկ ըրաւ դիտմամբ քարճրացող ձայները:

- Եղբայր, լուրիսն ալ որդնոտեցաւ:

Կը ճանչնար զանոնք: Մանաւանդ գանգատները: Իր կողմէ արդարացում մըն էր ըսուածներուն, կերակուրի չդպիւր: Բայց ինչո՞ւ մարգարիտը խոգերուն նետուի: Չգիտցաւ թէ ինչպէս ներս մտած էր Աւետարանի տողը իր կուղպ, բայց պարապ հոգիէն ներս: Շատ էր, ի վերջոյ, նոյնիսկ այդ: Ինչի կը ծառայէ փափկացնել իրենց ստամոքսը: Մի՞թէ անոնց ձեռքը աւելին պիտի դիտէ: Անոնք ծնած են ծառայելու, առ առաւելն, "պախալ" կամ բանոր մը ըլլալու: Աւելորդ՝ նոյնիսկ այդ կրթութիւնը: Անիծեց ժամանակը, բարերարը, տխմար այդ ցնդածը, որ փիներ կը պահէր: Աստուած ինչո՞ւ գրկած էր զինք այդ պայմաններէն: Այս միջոցներով ապահով էր արեւէն մաս մը առնելու, ինք որ յաղթած էր ամէն բանի ու հասած սա քարճրութեան: Ափսոս իր ընդունակութիւնները, ու վատնումը սա դպրոցին:

- Բայց ո՞վ ըսաւ՝ մենք չենք ապագան:

Ձայն մը կը պոռար վարէն: Ջղայնոտ՝ բայց վստահ իր մեծցող ուժերուն, յիշեց մանկութեան օրերը, ազգային վարժարանը:

Այ՛ն, ինձ ալ փալած էր նոյն համբէն: Հետեւեցաւ խօսողին, կոտորած, մտաւոյ: Այ՛ն, թերեւս օր մը: Բայց տարբեր էին ժամանակները: Զկրցաւ ուրանալ ամէն ինչ որ կար տղոց մէջ, եւ կարողութիւն եւ կամք ու յարատեւութիւն: Բայց կար տարբերութիւն մը: Մեծերուն հոգին փլած էր այդքան տառապանքներէ վերջ: Կը պահանջուէր որ մեծն կազդոյրէն ետքն ալ մնային՝ ողորմութեան ցուցանակներ միայն: Կային մարդիկ որ չէին հանդուրժեր մեր խրոխտ կեցութիւնը, մանաւանդ կարողութեանց տիրապետումին: Իրենց պէտք եղածը 'Տիրամօր Երախտաւորներ' էին, ու մեծն կ'ըմբոստանային՝ այդ գաղափարին իսկ դէմը: Հիմա ահագին փուլումներէն ետքը, մանաւանդ մեր հոգիէն ներս, անոնք պատուաստել կ'ուզէին "օրը օրին" կամ "կուշտ փոր" դարձած-ները, շատ անգամ կեղծիքը իրենց անձով ծածկելով: 'Բան, բանի, ամսականս թող միշտ բանի': Անհանճար բերթողը մեծցաւ հարազատցաւ իրեն: Զեւած էր իր կեանքը այդ տողով ու պարտկած էր զայն երեւութական խտութեամբ մը, որմէ անդին կար անտարբերութիւն մը, ու փառքերանք մը ուսումէ փախելու: Լսած, երբեմն փառքերած էր այդ կարգի տրտունջները: Զգեց որ առուն հոսի իր գիտցած համբովը: Ու դարձաւ հաւիւն:

Ճանները շատցած էին: Բոնեց անոնցմէ մէկը, համոզուած էր առաջինը ըլլալուն, զմեծ: Գիրուկ մատներուն մէջ մեծ կ'երեւէին անոր անդամները: Դանդաղ փառք թելերը, ոտքերը, փալելով հեփաթին համբէն 'Մեծ կտորը ականջը': Սրբեց ձեռքերը ու նստաւ: Արագ՝ շարժումները, որոնք գրեթէ կը մնան պնակին մէջ: Ոսկորները, փայլուն, դեղնաւուն ներմակով մը, մեզմէ արագ կը շարունակուէր եւ հասակի կարգով, ինչպէս պիտի ըսէր մեր մարգիչը: Տկար էր կուրծքը, հեւքը բռնած է, աշխատութեան

ու վայելքի:

Բայց սա ոտնաճաճը:

Ճանչցաւ զայն, յիշեց ժամադրութիւնը, անձերը: Անապարեց: Վերջին սրբագրութիւն մը ոսկորներուն վրայ, կոնակը դրան, կրփոտ: Դրան զարկին տասնապատիկ արագութեամբ կը շարժին իր ձեռքերը, երբ կը տեղաւորէ պնակը պահարանին մէջ: Ու կը մեծնայ զարկը հեզնոտ ու ժպտաշուրթն, ըլլալու համար մարդուկէս Պրն. Զօրիկը: Զպտասխանեց: Սեղմեց այտապարկերը, արագ կլլեց, բայց անիծեալ հագ մը, ու փրտինքի փանի մը աղբիւրներ, մերժեցին փնացողի դէմք մը տալ իրեն: Հապա՞ թաց սա ոսկորները: Մատնիչ սա հո՞տը:

Բացաւ դուռը, ու պահուեցաւ վերջին սրբագրութեան մը համար: Յետոյ, դեղին ու դողով, բոնեց հեզնանքով բեռնուած ձեռքը, այ՛ն, լաւ դիտեց դրան նեղէնը, անոր մագերէն իսկ կը հեզնէին իր անհարակ ծպտումը: Ու . . .

- Սիրելիս, կը վախցնես զիս:

Այնքան քնական, յանցանք ձեւաւորող: Գիտէ՞ր արդեօք ինչով գնուած էր սա հաւը, անշուշտ հոտ մը առած էր: Վախցաւ անոր քաց բերնէն, ու շտապեց փակուիլ: Բարեբախտ էր որ դիմացինը դրախտէն կու գար:

- Ի՞նչ կայ, եղբայր, Պրն. Տնօրէնին չերթա՞նք:

Ու քիչ ետքը.- Յուզուած կ'երեւիս:

Քաշուելէ առաջ, տեսաւ ականցներուն աներեւութանալը, շէկ հիւանդոտ կայծ-կլտուքով մը: Անոնք թառած էին հագիւ քացուած դրան: Զգաց թէ անոնք տակաւին հոն են, միւս զգայարաններուն լարումին մէջէն: Կը հանչնար անոնց փայլը, այսինքն դաւանանքիւնը:

Նախ չուզեց փախիլ: Դուռէն անդին լուծիւնը միայն զգալի էր: Փորձեց ներսինն արհեստը: Բանալին լայն մը նստած էր իր տեղը: Ամբողջ պրկումը

իրեն արժեք բարձր հոտը հալին, ու գապուած ոսկորի կրծել մը: Միտքը թափառեցաւ այդ մեկուսացման շուրջ ու զգուեցաւ: Զեռքը ինքն իրեն վար ինկաւ բռնելիքէն. մտաւ գրպանը:

Կծծի իւր սարօքն: Մըմնջեց ասոսանքով: Յետոյ ամուր զարկաւ կրունկները աստիճաններէն վար: Ան զգումնէն պիտի թփնէր ալ, եթէ չտեսներ մեզ: Կլլեց հաւաքածը առնելու համար մեր բարեւը:

- Պրն. Տնօրէնը Զեզ կ'ուզէ:

- Ըսէ՛ք Պրն. Արուսեանին ալ:

Ուսերուն վրայէն կը ժպտէր մեզի: Տեսած էր մեզ կօշկակարին մօտ, լսած մեր խօսքերը:

- Քիչ մը սպասեցէ՛ք տղաք, հաւը թող մարսէ:

Մեր ուժէն վեր հեզնութիւն մը կար այդ մարդուն լեզուին մէջ: Թափափած, թուրքերան այդ հսկան չէինք սիրեր, բայց կը փնտռէինք իր սրախօսութիւնները, ընդհանրապէս ուռուցիկ, գովասանք իրեն կամ զանազաններու, երբեմն ալ անզգուշ, նոյն իսկ դիտումնաւոր ֆողագերծումներ իր պաշտօնակիցներուն գործունէութենէն: Դիտմամբ, կ'արագացնէինք մեր ֆայլերը ու կը ժպտինք իրարու:

Առաջին հարուածին իսկ դուռը բաց է, ու ինք պատրաստ. սովորական դաժան ու ճակնդեղ դէմք: Իսկ պնակը չկայ:

Ա. ՆԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆԸ ԵՒ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆԸ ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԻ «ԸՆԿԵՐ Բ. ՓԱՆԶՈՒՆԻ» ՎԷՊՈՒՄ

Իր ստեղծումից շուրջ ութ տասնամեակ յետոյ, ունենալով արտասահմանեան բազմաթիւ հրատարակութիւններ, 1989 թուին Նրեւանում վերջապէս լոյս տեսաւ Նրուանդ Օտեանի «Ընկեր Բ. Փանջունի» վէպը՝ հայ ֆաղափական երգիծանքի գլուխգործոցը: Մինչ այդ՝ երգիծավէպն արգիլուած էր Խորհրդային Ներկրում, ընթերցող լայն շրջաններին՝ անմատչելի: Սակաւ բացառութիւնները միայն կարող էին ըմբռնել այդ վէպը, այն էլ թափուն, առանց բարձրաձայն մտորելու յանդգնութեան . . . : Վէպի արտասահմանեան հրատարակութիւնների օրինակները պահուում էին գրադարանների յատուկ բաժիններում, իսկ իրենց ունեցած հաս ու կենտ օրինակները մարդիկ սրբազան մասունքի պէս երկիւղածօրէն փոխանցում էին միայն ամենավստահելի մտերիմներին . . . :

Իսկ ինչո՞ւ էր արգելուած Խորհրդային Կարգերից շուրջ մէկ տասնամեակ առաջ ստեղծուած երկը: Այս հարցին միանշանակ ու սպառնիչ պատասխան տալն առայժմ դժուար է, սակայն կարելի է վստահ ասել, որ գլխաւոր պատճառներից մէկը այն նեղմիտ, գեղարուեստական երկը միմիայն ձեռնտու գաղափարների դիտանկիւնից գնահատելու կաղապարային չափանիշներով առաջնորդուող պաշտօնական քննադատութիւնն էր, որը թէեւ չէր էլ ուրանում «Ընկ. Բ. Փանջունու» գեղարուեստական ուժն ու արժանիքները, նոյնիսկ գովեստներ էլ չէր խնայում, բայց համարում էր Խորհրդային երկրում ընթերցանութեան համար ոչ յանձնարարելի՝ «ինչպէ՛ս կարելի է» սկզբունքով: Ուրեմն տարօրինակ պիտի չհամարել, որ Օտեանի երկերի ժողովածուները մեզանում տպում էին առանց այդ վէպի, առանձին հրատա-